

DCFR: LOST IN TRANSLATION АБО ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ

О. КИЇВЕЦЬ

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач відділу європейського права
та міжнародної інтеграції
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

І. ВОРОШИЛОВА

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач сектору перекладів актів
європейського права
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

Ю. МОВЧАН

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач сектору адаптації національного
законодавства до законодавства ЄС
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

Ідеї зближення правових систем держав Європи у сфері приватного права беруть свій початок з 80-х років ХХ ст. Так, у 1982 р. було створено Комісію з питань європейського договірного права (*Commission on European Contract Law*), яку очолив відомий професор О. Ландо. Основним її завданням було розроблення «Принципів європейського договірного права», які б охоплювали спільні для різних правових систем держав Європейського Союзу (далі – ЄС) норми та принципи, що опосередковували договірні відносини [3].

Паралельно з цим ЄС намагався унормувати діяльність щодо уніфікації приватного права. Зокрема, 26 травня 1989 р. Європейський парламент ухвалив Резолюцію «Про діяльність щодо уніфікації приватного права держав-членів» [6, 400], якою закликав юридичну академічну спільноту до розроблення Європейського кодексу приватного права [3] (Європейського цивільного кодексу), на чому повторно було наголошено у Резолюції від 6 травня 1994 р. «Стосовно кодифікації приватного права та Комісії з питань європейського договірного права» [7, 518].

У результаті наполегливої роботи Комісії з питань європейського договірного права у 1995 р. побачила світ перша частина «Принципів європейського договірного права» [3]. Буквально через два роки, у 1997 р. у Гаазі було скликано конференцію під гаслом «До Цивільного кодексу», під час якої виявилось, що переважна більшість європейських юристів висловилися за ідею пан'європейської кодифікації приватного права [3]. Це стало поштовхом до подальших досліджень у цій сфері, за результатами яких у 1999 та 2003 роках вийшли друком друга та третя частини «Принципів європейського договірного права», а згодом було створено експертну Групу з питань вивчення європейського цивільного кодексу (*The Study Group on a European Civil Code*) [8], яку очолив німецький вчений К. фон Бар. До цієї Групи увійшли представники наукових кіл держав ЄС, а основною її метою стала кодифікація принципів європейського права у сфері зобов'язального права та ключових аспектів права власності. Згодом ця робота була оформлена в один із найамбітніших проектів ЄС — Проект спільної системи підходів (*Draft Common Frame of Reference*, далі — *DCFR*) [5], який можна вважати втіленням результатів багаторічних досліджень щодо можливості уніфікації приватного права.

У 2009 р. було представлено перший проміжний проект *DCFR*, який не містив норм, що стосуються займу, договору дарування, регулювання забезпечувальних прав тощо. Характерно, що автори не ставили собі за мету створити «ідеальний» варіант, вони лише мали намір винести на обговорення саму ідею такого проекту. Громадське обговорення дозволило виявити основні проблеми цього документа. Слід віддати належне юридичній громадськості Європи, адже дискусія набула значного розголосу, хоча тривала вона в різних форматах — від конференцій до індивідуальних обмінів думками, що дозволило авторам знаходити консенсусну формулу побудови норми.

Варто зазначити, що *DCFR* має не лише правову складову (як на цьому наголошують самі автори проекту у вступі до останнього видання 2010 р.), а й суттєву політичну. У разі прийняття цього документа вже ні в кого не виникне жодних сумнівів у тому, що ЄС є не лише стабільним об'єднанням держав, які намагаються вирішити не тільки і не стільки свої економічні проблеми задля досягнення добробуту, а й об'єднанням, що має спільну правову ідеологію, тобто таким, що має майбутнє. Однак класичного політичного благословення проект не отримав, адже жоден орган — ані на рівні ЄС, ані на національному рівні — не надав документу офіційного статусу (на зразок Білої або Зеленої книги).

Те, що ми сьогодні називаємо *DCFR*, бере свій початок з ініціативи європейських учених-юристів, яка поступово переросла в роки досліджень та обміну думками між експертами у сфері приватного права та права ЄС. Така активна позиція європейських академічних кіл викликає лише заздрість, адже досить часто важливі проекти загальнодержавного значення проходять повз

увагу вітчизняних юристів саме через суб'єктивні, а не об'єктивні обставини — багато просто не мають на це часу.

І все ж таки в нашій державі є небайдужі науковці та зацікавлені установи, що вважають за свій обов'язок поширення таких документів серед юридичної спільноти задля подальшого розвитку вітчизняної юридичної науки. Однією з таких установ є Інститут законодавства Верховної Ради України (далі — Інститут законодавства), який здійснює оперативний моніторинг новел права ЄС і переклад актів міжнародного та європейського права. У 2012 р. під загальним керівництвом директора Інституту законодавства, члена-кореспондента НАН України, доктора юридичних наук, професора О. Копиленка було розпочато реалізацію амбітного проекту з перекладу *DCFR*, документа, який покликаний стати в майбутньому Європейським цивільним кодексом. Переклад здійснюється групою фахівців Інституту законодавства, які мають значний досвід роботи із перекладу правових документів: кандидатом юридичних наук І. Ворошиловою, доктором юридичних наук О. Київець та кандидатом юридичних наук Ю. Мовчан. Наукову координацію проекту покладено на фахівця із цивільного права — доктора юридичних наук, професора Р. Стефанчука.

Амбітність проекту зумовила особливості його реалізації, що мають декілька вимірів: юридичний, перекладацький, науково-редакційний та, власне, презентаційний. Стосовно першого варто зазначити, що Інститут законодавства отримав офіційний дозвіл від авторів *DCFR* на його переклад українською мовою та подальшу публікацію. Після цього й розпочалася активна перекладацька робота, що і спонукало нас до написання цієї статті, оскільки саме перекладацька робота є наріжним каменем на шляху до успішної реалізації всього проекту, що дозволить внести «додану вартість» як у мову, так і в суспільні відносини.

При цьому оригінал тексту, який перекладається — чи це проза, чи правовий акт, — має сам по собі бути вартісним, що є запорукою успіху будь-якого перекладацького проекту. Відтак, коротко зупинимося на характеристиці документа. Такий дещо «школярський» підхід у цьому випадку є виправданим, адже дозволить прояснити специфіку та труднощі перекладу окремих блоків документа, що, у свою чергу, зумовлено наявністю двох великих підгруп фахівців — із приватного права та права ЄС, які працювали над розробленням положень документа. Це не могло не позначитися на особливостях викладу самого нормативного матеріалу.

Останнє видання *DCFR* складається зі вступу, загального огляду керівних принципів, що лежать в основі модельних норм, блоку дефініцій та модельних норм. У вступі викладено мету та цілі, які ставили розробники документа, й окреслено його змістовне наповнення, сферу дії і структуру.

DCFR являє собою можливу модель певної спільної системи підходів, яка об'єднана у цілісний текст та засновується на трьох китах — визначення, принципи та типові норми. Якщо категорія «визначення» певною мірою зрозуміла, то «принципи» та «типові норми» потребують додаткового пояснення. Принципи розробники розглядають як фундаментальні, основоположні, абстрактні ідеї. При чому у виданні, з яким ми працювали, нараховується таких принципів зо два десятки — справедливість, свобода, захист прав людини, розумність, відповідальність тощо.

Саме ці категорії було покладено в основу типових норм, і таким чином принципи й типові норми у змістовному навантаженні перетнулися, хоча б

через виконання одних і тих самих функцій — зразку та ідеї, яка може бути закладена в майбутню правову норму, що буде вже безпосередньо регулювати правовідносини. По суті, весь *DCFR* є результатом системного запису типових кодифікованих правил.

Загальні враження від документа досить суперечливі, адже він не зовсім нагадує матеріал, викладений у формі об'єднання єдиної ідеї. Це скоріше відображення сукупності (навіть не системи) думок, про що, до речі, свідчать і особливості викладу нормативного матеріалу, а це, безумовно, ускладнює переклад.

Попри те, що в усіх галузях права мова правової практики спирається на єдину мову закону [1, 54], у процесі перекладу нам вдалося спростувати цю тезу, довівши, що термінологічно така мова не завжди однакова. Так, певні складнощі під час перекладу зумовлені тим, що документ розроблявся за «змішаною системою норм», тобто він інкорпорував норми як романо-германської, так і англосаксонської систем права. Але найбільшу складність спричинило те, що змістовне наповнення дефініцій частково «дистильовано» з *acquis*. Під час перекладу далися взнаки також особливості стилістичних конструкцій документа, який написаний у стилі *legalese*, що вважається особливо формалізованим і проявляється у довгих багатоскладових конструкціях, громіздких зворотах і специфічній термінології.

Legalese — це особлива юридична мова, манера побудови фраз і речень, яка для осіб, необізнаних з тонкощами англійської юридичної термінології, часто здається позбавленою сенсу та характеризується складними номінальними групами, пасивними й синтаксичними конструкціями та складнопідрядними реченнями [4]. У документі терміни, притаманні *legalese*, вживаються вибірково як заміники їх еквівалентам у мові звичайній, тобто має місце вживання обох термінів у різних блоках тексту. Зокрема, *legalese* у тексті *DCFR* можна проілюструвати такими прикладами: поряд із терміном *many* вживається більш складна конструкція — *a large number of*, термін *because of* подеколи замінено на *as a consequence of*, а термін *stop* іноді замінено на *cease*.

Окремої уваги варте питання добору термінів та визначення їх дефініцій самими авторами, а також їхнє місце у системі документа. За задумом розробників *DCFR*, документ завершується двома базовими блоками — визначенням термінів (дефініцій) та алфавітно-предметним покажчиком (індексом). В ідеалі дефініції у цьому документі покликані запропонувати певну висхідну точку для подальшого застосування, а за потреби — вироблення уніфікованої загальноєвропейської правової термінології у сфері приватного права. Вони мають наскрізний характер і стосуються усього документа, хоча розробники зробили застереження щодо можливості іншого тлумачення термінів у разі, якщо цього вимагає контекст [5].

Розміщення переліку дефініцій у кінці документа зумовлене низкою факторів. По-перше, практичною метою: завдяки такій структурі жодна із глав документа не переобтяжена зайвими елементами, які ускладнюють сприйняття тексту. По-друге, такий підхід дав авторам можливість розширювати чи доповнювати цей перелік без додаткового внесення змін до тіла документа.

Одним із найважливіших блоків документа є алфавітно-предметний покажчик, який є стрижнем усієї мовної конструкції *DCFR*. У цій конструкції терміни подаються як окремими словами, так і у вигляді терміносполук, при цьому останні подеколи наведені у пасивних конструкціях. Саме ця частина докумен-

та стала висхідною точкою та найскладнішим етапом нашої роботи, оскільки у цьому блоці представлено увесь термінологічний апарат *DCFR* у його лексичних та правових взаємозв'язках. Із цієї частини ми і розпочали переклад, що дозволило нам створити цілісне уявлення про терміносистему документа та виявити найсуттєвіші термінологічні й правові проблеми роботи.

Так, у покажчику чітко простежується поєднання підходів до термінології (і, відповідно, до побудови норм), притаманних одразу кільком правовим системам. Це ускладнило застосування одного з основних принципів перекладу — уніфікованості перекладу одних і тих самих термінів у всьому документі, оскільки для юридичного тексту саме дослівний та послідовно уніфікований переклад забезпечує точність і термінологічну єдність тексту й дозволяє зберегти спеціальні юридичні понятійні взаємозв'язки. Як приклад, можна навести терміни *transferability*, що був нами перекладений як «оборотоздатність», але *transferable* — переказний (такий, що підлягає переданню), оскільки цього вимагав контекст.

До того, переклад будь-якого терміна зумовлює потребу пошуку всіх словополук із ним, а іноді навіть однокореневих слів, оскільки не менш важливим для перекладу юридичних текстів є дотримання принципу «однаковості» при перекладі однокореневих слів. Це можна проілюструвати такими «ланцюжками» однокореневих слів: *(in)effective* — (не)чинний, *(in)effectiveness* — (не)чинність; *(un)fair* — (не)чесний, *(un)fairness* — (не)чесність. При цьому паралельно виникала необхідність змістовного відокремлення таких синонімічно близьких до них слів, як *(in)validity* — (не)дійсність і *nullity* — нікчемність (щодо першого однокореневого ланцюга) та *careness* — сумлінність і *good faith* — добросовісність (щодо другого).

Проблема уніфікації термінології в межах *DCFR* ускладнювалася і відсутністю загальнотермінологічної уніфікації на рівні національних законодавств європейських держав між собою. Внутрішня мовна узгодженість дефініцій *DCFR* має надзвичайну важливість ще й тому, що в майбутньому його модельні норми можуть стати базовими складовими елементами під час розроблення інших цивільно-правових норм як загальноєвропейського, так і національного характеру¹.

Попри те, що у тексті простежується намагання присвоїти кожному терміну власне «лексичне гніздо», авторам все ж таки не вдалося повністю уникнути використання термінів у різних значеннях, що, звісно, зумовлено і мовними особливостями (наприклад, *effect of* у значеннях «дія» та «наслідки»). І навпаки, окремі терміни, що мають різні відповідники англійською мовою, були перекладені одним українським словом. Окремим викликом став пошук синонімічного ряду для певної групи термінів, які не завжди вдалося розмежувати: *fruits* — доходи, плоди, *income* — дохід; *benefit* — прибуток, *profit* — прибуток. Два терміни — *terms* та *conditions* — ми були змушені перекласти як «умови».

Вивчення лексичного складу тексту відбувалося паралельно з пошуками термінологічних еквівалентів для відповідних понять. Зокрема, перед нами постала проблема відсутності аналогів в українському праві та, навіть, мові. Інколи, пере-

¹ Розробники це цілком усвідомлювали і тому створили детальний коментар документа, який займає не багато і не мало, аж 4500 сторінок. Із ним можна ознайомитися за електронною адресою: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

кладаючи, ми відчували, що термінотворення авторів документа заводило нас у «глухий кут», адже проблема, з якою ми зіштовхнулися — лексична безеквівалентність, тобто наявність термінів, що не мають українською повних відповідників у вигляді лексичних одиниць. Тому ми були змушені вдатися до самостійного термінотворення, намагаючись надати новим термінам функції, аналогічні функціям конструкцій мови оригіналу та побудувати цілісний словотвірний ряд нового терміна. Так, нашими термінологічними «винаходами» стали терміни «відступоздатність» на позначення англійського *assignability* та «самоукладання договору» як український термін на позначення англійського *self-contracting*. Ми також відмовилися від пошуку українських еквівалентів для латинських висловів та усталених французьких терміносполук, які є базовими та впізнаваними для юристів у правовому тексті будь-якою мовою.

Окремо хотілося б зупинитися на перекладацькому інструментарії. Будь-який перекладач у своїй роботі має певний набір засобів і методів, що полегшує його перекладацьку роботу. Такий інструментарій охоплює як технічні, так і методичні засоби. Найважливішим технічним засобом для нас став он-лайн словник «Мультигран», який одночасно є і словником, і форумом професійних перекладачів, які спеціалізуються на конкретних сферах. Так, завдяки форуму ми віднайшли переклад терміносполуки *benevolent intervention*, відповідник якої було запропоновано нашим російським колегою на форумі як «благонамеренное вмешательство». Характерно, що цей термін наводився саме в контексті *DCFR*, що свідчить про проведення паралельних пошуків у цьому напрямі. Українською нами було цей термін перекладено як «доброзичливий намір», хоча ми цілком розуміємо, що «доброзичливе» не зовсім відображає категорії *benevolent* та «благонамеренное».

Методологічною підмогою у роботі стали два базові документи у сфері приватного європейського права — Принципи УНІДРУА, перекладені російською мовою колективом авторів під редакцією професора А. Комарова [2], а також російський текст Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. Однак абсолютно несподіваним рятувальним колом для нас став автентичний текст російською мовою Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Із прикрістю хотілося б відзначити неякісний переклад цієї Конвенції українською мовою. Адже таким перекладом послуговуватися соромно та небезпечно, однак це предмет зовсім іншої статті, яку ми обов'язково напишемо.

Але й цього виявилось недостатньо, ми були змушені послуговуватися не лише російськими текстами документів, а й шукати істину в їхніх франкомовних версіях. Слід зазначити, що кінцевою метою такого підходу був не лише пошук відповідників перекладу термінів для *DCFR*, а й намагання узгодити його термінологію з усталеними юридичними термінами, адже ще одне правило перекладу юридичного тексту — термін має бути впізнаваним. Тому іноді нам доводилося поступатися мовною «чистотою» на користь юридичної впізнаваності терміна. Прикладом може слугувати запозичений з російської, але усталений у практиці термін «уступка» на позначення англійського *assignment*. При цьому у контексті конкретних статей і положень *DCFR*, до яких відсилає кожен із внесених до покажчика термінів, ми змушені були відступити від принципу однокореневості та перекласти англійський термін *assignee* як «цесіонарій» та *assignor* як «цедент».

Однак основним казусом перекладу *DCFR* стало те, що лише наприкінці перекладу всього покажчика ми зробили спробу перекласти саму назву документа як «Проект спільної системи підходів», однак ми і донині не впевнені, що такий переклад є вдалим. На нашу думку, він відображає суть та основну ідею документа. Що ж стосується англійської абрєвіатури, то у разі остаточного оформлення цей документ із *DCFR* перетвориться на *CFR*, що означатиме нові термінологічні труднощі, зокрема збіг абрєвіатури з аналогічним позначенням в Інкотермс 2000 — *CFR (Cost and Freight/вартість і фрахт)*. Але це вже проблеми прийдеши.

І останнє, що хотілося б зазначити. Під час роботи над перекладом Проекту спільної системи підходів нами в мовний юридичний сленг було введено новий термін — «ДіСіФіАр» та у перекладацький сленг — «подісіфіарити», що, власне, і означає проводити кропітку, виснажливу та не завжди вдячну й успішну роботу над перекладом. Самі дісіфіаримо і вас запрошуємо!

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Гамзатов М. Г.* Техника и специфика юридического перевода : сб. ст. — СПб., 2004.
2. *Принципы международных коммерческих договоров УНИДРУА 2004* / пер. с англ. А. С. Комарова. — М., 2006. — 735 с.
3. *Стефанчук Р. О.* До питання про європейський вибір розвитку цивільного права в Україні // Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в умовах правової держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу : nbuv.gov.ua/portal/sd_gum/prp/2012_11/Stefanchuk%20R.pdf. — С. 27–29.
4. *Стилистическая характеристика правовых документов* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://elger.ru/archives/149>
5. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. — Sellier. European Law Publishers, Outline Edition, 2009. — 644 p.
6. *Resolution of 26 May 1989 on action to bring into line the private law of the Member States* // OJ. — 1989. — С 158. — P. 400.
7. *Resolution of 6 May 1994 Concerning the codification of private law and the Commission on european contract law* // OJ. — 1994. — С 205. — P. 518.
8. *Study Group on a European Civil Code: Introduction* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sgecc.net/pages/en/introduction/index.introduction.htm>

Київець О. В., Ворошилова І. В., Мовчан Ю. В. *DCFR: Lost in Translation* або Труднощі перекладу

Анотація. У статті окреслено основні проблеми юридичного перекладу новорозробленого документа, який покликаний стати Європейським цивільним кодексом, — Проекту спільної системи підходів (*DCFR*). Наводиться загальна характеристика *DCFR* та історичний екскурс до процесу створення документа.

Ключові слова: Проект спільної системи підходів (*DCFR*), уніфікація приватного права, термінологія, юридичний переклад.

Киевец Е. В., Ворошилова И. В., Мовчан Ю. В. *DCFR: Lost in Translation* или Трудности перевода

Аннотация. В статье обозначены основные проблемы юридического перевода новоразработанного документа, призванного стать Европейским гражданским кодексом, — Проекта общей системы подходов (*DCFR*). Приводится общая характеристика *DCFR* и исторический экскурс в процесс создания документа.

Ключевые слова: Проект общей системы подходов (*DCFR*), унификация частного права, терминология, юридический перевод.

Kyivets O., Voroshylova I., Movchan Yu. *DCFR: Lost in Translation*

Annotation. Article outlines the key legal problems in translating newly developed instrument, which is designed to become a European Civil Code — Draft Common Frame of Reference (*DCFR*). The authors give a general characteristic of the *DCFR* as well as historical overview to the process of its development.

Key words: Draft Common Frame of Reference (*DCFR*), private law unification, terminology, legal translation.